PAST O‘ZLASHTIRUVCHI O‘QUVCHILARNI PSIXOLOGIK QO‘LLAB QUVVATLASHNING SAMARALI USULLARI

Allaniyazova Turgangul Uzaqbaevna
Qoraqalpog‘iston Respublikasi Xo‘jayli tumani 19-umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarni psixologik qo‘llab-quvvatlashning samarali usullari tahlil qilinadi. O‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasiga ta’sir etuvchi psixologik, pedagogik va ijtimoiy omillar yoritilib, o‘qishga bo‘lgan motivatsiyaning pasayishi, o‘ziga bo‘lgan ishonchning yetishmasligi, emotsional zo‘riqish hamda oilaviy muhitning ta’siri kabi muammolar ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan individual yondashuv asosida ishlash, psixologik diagnostika, korreksion-rivojlantiruvchi mashg‘ulotlar, motivatsion treninglar va ota-onalar bilan hamkorlikning ahamiyati ochib beriladi. Maqolada o‘quvchilarning bilim olishga qiziqishini oshirish, ularning shaxsiy imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish hamda ta’lim jarayoniga muvaffaqiyatli moslashuvini ta’minlashga qaratilgan amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: past o‘zlashtirish, o‘quvchi shaxsi, psixologik qo‘llab-quvvatlash, o‘quv motivatsiyasi, individual yondashuv, psixologik diagnostika, korreksion ishlar, emotsional holat, o‘ziga ishonch, ta’lim samaradorligi, ota-onalar bilan hamkorlik, rivojlantiruvchi mashg‘ulotlar.

Kirish

Ta’lim tizimining asosiy maqsadi har tomonlama rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lgan barkamol shaxsni tarbiyalashdan iboratdir. Ushbu maqsadga erishishda o‘quvchilarning o‘quv

faoliyatidagi muvaffaqiyati muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq amaliyot shuni ko‘rsatadiki, barcha o‘quvchilar ham ta’lim dasturlarini bir xil darajada o‘zlashtira olmaydi. Ayrim o‘quvchilarda fanlarni o‘zlashtirishda qiyinchiliklar kuzatiladi, natijada ularning o‘quv ko‘rsatkichlari pasayadi. Bunday o‘quvchilar odatda past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar sifatida tavsiflanadi. Ular bilan samarali ishlash nafaqat pedagogik, balki psixologik yondashuvlarni ham talab etadi. Past o‘zlashtirish muammosi zamonaviy ta’lim tizimida dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. O‘quvchilarning bilimlarni yetarli darajada egallay olmasligi ko‘plab omillar bilan bog‘liq bo‘lib, ularning orasida psixologik sabablar alohida o‘rin tutadi. Jumladan, o‘quv motivatsiyasining pastligi, o‘ziga bo‘lgan ishonchning yetishmasligi, diqqat va xotira jarayonlarining sust rivojlanganligi, emotsional zo‘riqishlar, oilaviy muammolar hamda tengdoshlar bilan munosabatlardagi qiyinchiliklar o‘quv faoliyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan ishlashda ularning psixologik holatini chuqur o‘rganish va zarur qo‘llab-quvvatlash choralarini amalga oshirish muhimdir. Psixologik qo‘llab-quvvatlash o‘quvchilarning ichki imkoniyatlarini yuzaga chiqarish, ularda o‘qishga bo‘lgan qiziqishni kuchaytirish, o‘z kuchiga ishonchni shakllantirish hamda ta’lim jarayonidagi qiyinchiliklarni yengib o‘tishga yordam beradigan muhim omillardan biridir. Ayniqsa, maktab psixologi, sinf rahbari, fan o‘qituvchilari va ota-onalarning hamkorligi asosida tashkil etilgan tizimli ishlar past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarning rivojlanishida samarali natijalarni ta’minlaydi. Psixologik qo‘llab-quvvatlash orqali o‘quvchilarning individual xususiyatlari aniqlanadi, ularning ehtiyojlari hisobga olinadi va mavjud muammolarni bartaraf etishga qaratilgan maqsadli choralar ishlab chiqiladi.

Bugungi kunda ta’lim jarayonini insonparvarlashtirish va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvni kuchaytirish masalalari alohida ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa har bir o‘quvchining imkoniyatlarini hisobga olgan holda, ularga individual yordam ko‘rsatishni taqozo etadi. Past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarni

faqatgina bilim darajasi past bo‘lgan shaxs sifatida baholash emas, balki ularning psixologik holati, qiziqishlari, qobiliyatlari va yashirin imkoniyatlarini o‘rganish muhimdir. Chunki o‘z vaqtida ko‘rsatilgan psixologik yordam o‘quvchining o‘quv faoliyatidagi muvaffaqiyatsizliklarini kamaytirish, uning ijtimoiy moslashuvini yaxshilash va shaxsiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Mazkur maqolaning maqsadi past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarni psixologik qo‘llab-quvvatlashning samarali usullarini tahlil qilish, ularning o‘quv faoliyatiga ta’sir etuvchi psixologik omillarni yoritish hamda amaliyotda qo‘llash mumkin bo‘lgan psixologik-pedagogik tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat. Ushbu masalaning ilmiy va amaliy jihatdan o‘rganilishi ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning o‘quv motivatsiyasini kuchaytirish hamda ularning shaxsiy va intellektual rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashda muhim ahamiyatga ega.

Asosiy qism

Past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan ishlash ta’lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. O‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirish darajasi turli omillar ta’sirida shakllanadi va har bir o‘quvchining individual xususiyatlari bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu sababli past o‘zlashtirish muammosiga faqat akademik nuqtai nazardan emas, balki psixologik jihatdan ham yondashish zarur. O‘quvchining o‘qishdagi muvaffaqiyati uning intellektual imkoniyatlari bilan bir qatorda motivatsiyasi, emotsional holati, oilaviy muhiti va ijtimoiy munosabatlariga ham bog‘liq bo‘ladi. Past o‘zlashtirishning asosiy sabablaridan biri o‘quv motivatsiyasining yetarli darajada shakllanmaganligidir. Motivatsiya o‘quvchini bilim olishga undovchi ichki va tashqi omillar majmui bo‘lib, u o‘quv faoliyatining samaradorligini belgilaydi. O‘quvchi o‘qishning ahamiyatini anglamasa, o‘z oldiga maqsad qo‘ya olmasa yoki muvaffaqiyatga erishishiga ishonmasa, uning o‘quv faoliyati sustlashadi. Natijada darslarga qiziqish pasayadi, topshiriqlar o‘z vaqtida bajarilmaydi va o‘zlashtirish darajasi kamayadi. Shuning

uchun psixologik qo‘llab-quvvatlashning muhim vazifalaridan biri o‘quvchilarda o‘qishga nisbatan ijobiy motivatsiyani shakllantirishdan iboratdir. Past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan ishlashda psixologik diagnostika muhim o‘rin tutadi. Diagnostika orqali o‘quvchining individual-psixologik xususiyatlari, qiziqishlari, qobiliyatlari, emotsional holati va o‘quv faoliyatiga ta’sir qiluvchi muammolar aniqlanadi. Maktab psixologi tomonidan o‘tkaziladigan suhbatlar, kuzatishlar, testlar va so‘rovnomalar o‘quvchining qaysi jihatlarda yordamga muhtoj ekanligini aniqlash imkonini beradi. Diagnostik natijalar asosida individual rivojlantiruvchi va korreksion dasturlar ishlab chiqiladi.

Psixologik qo‘llab-quvvatlashning samarali usullaridan biri individual yondashuv hisoblanadi. Har bir o‘quvchining qobiliyati, bilim darajasi va psixologik xususiyatlari turlicha bo‘lgani sababli ularga bir xil talab qo‘yish har doim ham kutilgan natijani bermaydi. Individual yondashuv asosida o‘quvchining kuchli tomonlari aniqlanib, ularga tayanilgan holda rivojlantirish ishlari olib boriladi. Bu esa o‘quvchining o‘z imkoniyatlariga bo‘lgan ishonchini oshiradi va muvaffaqiyatga erishishiga yordam beradi.

O‘ziga bo‘lgan ishonchni rivojlantirish ham past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan ishlashning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Ko‘pincha bunday o‘quvchilar muvaffaqiyatsizliklar tufayli o‘z qobiliyatlariga shubha bilan qaraydilar. Ular darslarda faol ishtirok etishdan cho‘chiydi, xato qilishdan qo‘rqadi va yangi vazifalarni bajarishga ishonchsizlik bilan yondashadi. Psixologik treninglar, rag‘batlantirish usullari va kichik muvaffaqiyatlarni e’tirof etish orqali ularda ijobiy o‘zini baholash shakllantiriladi. Bu esa o‘quvchilarning o‘quv faoliyatidagi faolligini oshiradi. Past o‘zlashtirishning sabablari ko‘pincha emotsional muammolar bilan ham bog‘liq bo‘ladi. Maktabdagi muvaffaqiyatsizliklar, oiladagi nizolar, tengdoshlar bilan munosabatlardagi qiyinchiliklar o‘quvchida xavotir, tushkunlik yoki stress holatlarini keltirib chiqarishi mumkin. Bunday holatlar

diqqat va xotira jarayonlarining pasayishiga, o‘quv materiallarini o‘zlashtirishning qiyinlashishiga sabab bo‘ladi. Shu bois psixolog tomonidan emotsional holatni barqarorlashtirishga qaratilgan mashg‘ulotlar, relaksatsiya usullari va psixologik maslahatlar tashkil etilishi muhim ahamiyatga ega. Past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlashda ota-onalar bilan hamkorlik alohida o‘rin egallaydi. Oila bolaning shaxs sifatida shakllanishida asosiy ijtimoiy muhit hisoblanadi. Ota-onalarning farzandiga nisbatan e’tiborli bo‘lishi, uning yutuqlarini qo‘llab-quvvatlashi va ta’lim jarayoniga qiziqishi o‘quvchining o‘qishga bo‘lgan munosabatini ijobiy tomonga o‘zgartiradi. Shu sababli maktab psixologi va pedagoglar tomonidan ota-onalar uchun maslahatlar, seminarlar va suhbatlar tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, rivojlantiruvchi va korreksion mashg‘ulotlar ham muhim ahamiyatga ega. Bunday mashg‘ulotlar diqqat, xotira, tafakkur, muloqot ko‘nikmalari va muammoli vaziyatlarni hal etish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratiladi. Treninglar, intellektual o‘yinlar, guruhiy mashg‘ulotlar va ijodiy topshiriqlar o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi hamda ularning psixologik faolligini kuchaytiradi. Ta’lim muassasasida qulay psixologik muhit yaratish ham past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlashning muhim omillaridan biridir. O‘qituvchi va sinfdoshlar tomonidan hurmat va qo‘llab-quvvatlash muhitining mavjudligi o‘quvchining o‘zini xavfsiz va erkin his qilishiga yordam beradi. Aksincha, tanqid, kamsitish yoki salbiy munosabatlar uning o‘ziga bo‘lgan ishonchini yanada pasaytirishi mumkin. Shu sababli maktab jamoasida hamkorlik, o‘zaro hurmat va ijobiy munosabatlarni shakllantirish zarur.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarni psixologik qo‘llab-quvvatlash ta’lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir. O‘quvchilarning o‘quv faoliyatidagi qiyinchiliklari faqat bilim darajasi bilan emas,

balki ularning psixologik holati, motivatsiyasi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi, oilaviy muhiti va ijtimoiy munosabatlari bilan ham chambarchas bog‘liqdir. Shu sababli ushbu muammoni hal etishda kompleks va individual yondashuvni qo‘llash zarur hisoblanadi. Maqolada tahlil qilinganidek, psixologik diagnostika, individual yondashuv, motivatsiyani shakllantirish, emotsional qo‘llab-quvvatlash, korreksion-rivojlantiruvchi mashg‘ulotlar hamda ota-onalar bilan samarali hamkorlik past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan ishlashning eng muhim yo‘nalishlari hisoblanadi. Ushbu usullar orqali o‘quvchilarning ichki imkoniyatlarini yuzaga chiqarish, bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirish va o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlash mumkin. Shuningdek, maktabda sog‘lom psixologik muhit yaratish, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida ijobiy munosabatlarni shakllantirish ham o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. O‘quvchining har bir kichik yutug‘ini rag‘batlantirish, uning qobiliyat va qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlash ta’lim jarayonidagi muvaffaqiyatning muhim sharti hisoblanadi. Demak, past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarni psixologik qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan tizimli va maqsadli ishlar nafaqat ularning o‘quv natijalarini yaxshilashga, balki shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi va kelajakdagi muvaffaqiyatlarini ta’minlashga ham xizmat qiladi. Bu esa ta’lim sifatini oshirish va barkamol avlodni tarbiyalash yo‘lidagi muhim vazifalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Yo‘ldoshev J.G‘. Ta’lim menejmenti va boshqaruv asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017..
2. G‘oziev E.G. “Umumiy psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2008.
3. Davletshin M.G. “Yosh davrlari va pedagogik psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005.

4. Rasulov A. “Maktab psixologiyasi asoslari”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
5. Ziyonet axborot-ta’lim portali materiallari: www.ziyonet.uz
6. UNESCO. “School Violence and Bullying: Global Status Report”. – Paris, 2019.
7. UNICEF. “Ending Violence in Schools: A Guide for Teachers and Psychologists”. – New York, 2018.
8. To‘xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
9. Internet ma’lumotlari